

افغانستان آزاد – آزاد افغانستان

AA-AA

چو کشور نباشد تن من مباد بدین بوم و بر زنده یک تن مباد
همه سر به سر تن به کشتن دهیم از آن به که کشور به دشمن دهیم

www.afgazad.com

afgazad@gmail.com

Political

سیاسی

یونس نگاه
۰۷ اگست ۲۰۲۳

یونس نگاه

عمران خان، گرهی که "آی.اس.آی." بافته است

دیروز نیم ساعت پس از حکم دادگاهی در اسلام‌آباد، عمران خان، نخست‌وزیر سابق پاکستان، از خانه‌اش در لاهور توقیف و به زندان انتقال داده شد. حدود سه ماه قبل، نهم ماه می، نیز آقای خان دستگیر شده بود، ولی در این فاصله سه‌ماهه به نظر می‌رسد صحنه سیاسی تا حد زیادی به سود مخالفان او تغییر یافته است. در دور نخست، با آقای خان با احتیاط بیشتر برخورد می‌شد و مدت‌ها مقاومتش در برابر دستور دادگاه تحمل گردیده و نیروهای پولیس به خانه‌اش هجوم نبرده بودند. آن زمان، پس از دست‌گیری او، شورش بی‌پیشینه طرفداران و اعضای حزب تحریک انصاف، دولت و اردوی پاکستان را دست‌پاچه ساخته بود. در نتیجه برای کنترل اوضاع، آزادش کردند. این بار اما پولیس به خانه آقای خان هجوم برده، محافظانش را، به گفته هم‌حزبی‌های عمران خان لت‌وکوب کرده و خود او را در حالی که تکه سیاهی به صورتش کشیده بودند، با زور کشانده و برده‌اند.

حزب تحریک انصاف این بار نیز از مردم و اعضای حزب دعوت کرده است تا خاموش ننشینند و برای آزادی عمران خان اعتراضات مسالمت‌آمیز به راه اندازند. تأکید بر مسالمت‌آمیزی اعتراض در اعلامیه حزب و نیز پیام از قبل ضبط شده عمران خان، حکایت از ترس رهبران حزب از تکرار شورش ماه می دارد و این‌که دوباره مخالفان آن حزب برای سرکوب فعالان تحریک انصاف بهانه نیابند. اعتراضات غیرخسونت‌آمیز اما اردو و دولت کنونی را به نبرد فرا نخواهد خواند. توده خشمگینی که نارضایتی‌های گوناگون‌شان از بیکاری، فقر، افزایش ناامنی و ستم اقلیت حاکم را با مسأله عمران خان گره زده به جاده‌ها ریخته بودند، همه اعضای حزب تحریک انصاف نبودند تا این بار نیز برای اهداف سیاسی به جاده‌ها بریزند. آن اعتراضات به احتمال زیاد این بار تکرار نخواهد شد. خیلی از سیاست‌مدارانی که تصور می‌کردند با همراهی آن موج به فرصت‌های تازه دست خواهند یافت، نیز اکنون سکوت کرده‌اند و تعداد زیادی از کادرهای حزب انصاف از جمعی که دیگر به یقین مغضوب طیف حاکم اردو و استخبارات پاکستان شده، راه خود را جدا کرده‌اند. در گردهمایی‌های اعتراضی که دیروز در برخی از شهرهای پاکستان از جمله پشاور و لاهور برگزار شده بود، فعالان حزبی و افراد دارای آستین‌های سفید دیده می‌شدند و خبری از جوانان، کارگران و بازاری‌های خشمگین دور قبل نبود.

کش مکش بر سر انتخابات امسال

آقای شهباز شریف، صدراعظم پاکستان، استعفايش را اعلام کرده و قرار است به تاریخ ۹ ماه جاری میلادی دولت او جایش را به یک اداره موقت بدهد و در فاصله سه ماه انتخابات برگزار شود. به نظر می‌رسد دولت پنهان پاکستان تصمیم گرفته است مانع حضور عمران خان و حزیش در انتخابات شود. در چند ماه اخیر تعداد زیادی از کادرهای تحریک انصاف زندانی شده‌اند و سرکوب شدید فعالان و حامیان آن حزب جریان دارد. به‌تازگی اصلاحیه‌ای در یک قانون بازمانده از دوران استعمار بریتانیا در پارلمان ارائه شده است که براساس آن نیروهای استخباراتی کشور می‌توانند بدون هشدار و اطلاع، هر شخصی را بازجوئی و هر مکانی را تفتیش کنند و «در صورت نیاز به زور نیز متوسل گردند». با آن‌که دستگیری‌های خودسرانه و مفقودی سیاست‌مداران، فعالان مدنی، روزنامه‌نگاران و منتقدان محلی در گذشته نیز جریان داشته و اکنون برخی سازمان‌ها و احزاب سیاسی در داخل پاکستان مدعی‌اند که هزاران تن در سراسر کشور مفقودال‌اثرند و پس از دستگیری از سوی نیروهای پولیس و استخبارات آن کشور هیچ اثر و اطلاعی به بازماندگان و خانواده‌های افراد توقیف‌شده یا «مفقود» داده نشده است. با وجود این، اصلاحیه اخیر در نوع خود بی‌پیشینه است و هراس تازه‌ای را میان اعضای پارلمان و نیروهای سیاسی و فعالان مدنی خلق کرده است. احتمالاً برخورد با حزب تحریک انصاف و مدیریت انتخابات پیش رو، یکی از اهداف آن اصلاحیه است.

عمران خان نیز در آخرین پیامش که پس از دستگیری او نشر شده، از مردم خواسته است تا از حق رأی خود دفاع کنند. او به اعضای حزیش گفته است که در خانه‌های خود ننشینند و به غلامی تن ندهند؛ چرا که به گفته او فلسفه ایجاد پاکستان مبارزه با بندگی انسانی بوده است. عمران خان که در تلفظ عبارات مذهبی مهارت ندارد، گفته است که پاکستان با شعار لا اله الا الله ساخته شده است. او با روایت عامیانه از دوره «ریاست نبی» اسلام در مدینه نیز یاد کرده و گفته است که پیامبر اسلام در دوران «ریاستش» در مدینه انسان‌های زیادی را آزاد کرده بود. عمران خان که به نفوذ در میان محافظه‌کاران و روابط ویژه با گروه‌های مذهبی مشهور است، در تلفظ عبارت صلوات که مسلمانان به احترام پیامبر اسلام هنگام ذکر نام او استفاده می‌کنند، نیز مهارتی ندارد و آن را در پیامش «صلا والی سلم» خوانده است.

استفاده ابزاری از مذهب

بیشتر بانیان پاکستان افراد سکولار و تحصیل‌کرده دانشگاه‌های بریتانیایی بودند. محمدعلی جناح و همراهانش تلاش داشتند کشوری با ویژگی مدرن در بخشی از شبه‌قاره هند که اکثریت جمعیت آن مسلمان بود، ایجاد کنند. از همان زمان ضمن تعقیب میراث‌های اداری و سازمانی بازمانده از دوران استعمار، رهبران پاکستان کوشیدند از دین، هنر و ورزش برای معرفی هویت ملی جدید بهره بگیرند. در نصاب‌های آموزشی، تبلیغات سیاسی و رسانه‌ها دین چون ستون هویت پاکستان معرفی شد. رویارویی‌های نظامی با هندوستان که گاه تا تهدید بقای سرزمینی کشور پیش می‌رفت و در اوایل دهه ۱۹۷۰ به جدائی نیمه شرقی پیکر پاکستان منجر شد، رهبران آن کشور را بیشتر به حمایت از روایت‌های تندروانه مذهبی ترغیب کرد. مدارس افزایش یافت و به حساسیت‌های مذهبی و جهادی دامن زده شد. موسیقی و ورزش نیز ابزارهای مهمی برای ایجاد همدلی و شکل‌دهی هویت ملی تشخیص داده شده بود. قوالی‌خوانان در کشیدن مذهب به عرصه هنر و گره زدن هویت مذهبی پاکستان با موسیقی، نقش بازی کردند. قوالی که سنتی صوفیانه بود، در پاکستان از انحصار صوفیان بیرون شد و در بازار سیاست و تندروی مذهبی عرضه گردید. ورزش، به‌خصوص کریکت، نیز مورد توجه سیاست‌گذاران پاکستان بوده است. مسابقات کریکت گاه به جنگ نرم و تقابل غیرتسلحاتی بسیار جدی میان پاکستان و دیگر مستعمره‌های بریتانیا به‌خصوص هند بدل می‌شد. عمران خان در جوانی یکی از ستاره‌های کریکت بود. او که در آن زمان با توده مردم، گروه‌های مذهبی و بازاریان تماس مستقیم نداشت و بیشتر وقتش را در محافل اشرافی و حلقات خوش‌پوش و مرفه کامن‌ولت سپری می‌کرد، میان اسلام‌آباد، لاهور و همچنان لندن و برخی شهرهای دیگر غربی در گردش بود. شهرتش در پاکستان میان اقشار مختلف نفوذ کرده بود و میلیون‌ها پاکستانی از درخشش او در مسابقات بین‌المللی به هیجان می‌آمدند، اما میان او و اقلیتی که امروز برای حمایت از وی به جاده‌ها می‌ریزند، هیچ رابطه فکری و سیاسی وجود نداشت. عکس‌هایی که از آن دوره عمران خان به یادگار مانده است، او را میان زنان و مردان شهری و دارای فرهنگ لیبرالیستی نشان می‌دهد؛ اما این وضعیت در دو دهه اخیر تغییر کرده است. عمران خان با وارد شدن به عرصه سیاست، بی‌آن‌که روابط و محیط شخصی لیبرالیستی‌اش را ترک کند، نقاب سیاسی تازه‌ای پوشیده که از او تمجیدگر طالبان و متحد گروه‌های محافظه‌کار ساخته است.

آیا گره‌زنان خواهند توانست این گره پیچیده را بگشایند؟

عمران خان زمانی که ستاره کریکت بود، احزاب سیاسی آن وقت برای کشیدنش به اردوگاه خود رقابت می‌کردند. روزنامه دان در ۱۸ اگست ۲۰۱۸، در مقاله‌ای نوشته بود که ضیاءالحق در سال ۱۹۸۷ از عمران خان دعوت کرده بود تا در حزب مسلم لیگ یک مقام سیاسی بگیرد، اما عمران خان آن پیشنهاد را محترمانه رد کرده بود. نواز شریف نیز از او در همان سال‌ها دعوت کرده بود تا به حزب سیاسی‌اش بپیوندد. سیاستمداران و استخباراتی‌ها او را که چهره‌ای مشهور و محبوب میان توده شده بود، رها نکردند و عاقبت جنرال "حمید گل"، حامی مشهور گروه‌های جهادی و رئیس استخبارات پاکستان در اواخر دهه هشتاد قرن بیست، عمران خان را در سال ۱۹۹۴ به گروه سیاسی تازمت‌آسیس «جمعیت پاسبان» که شاخه‌ای جدانشده از جمعیت اسلامی پاکستان بود، جلب کرد. دو سال بعد، به تاریخ ۲۵ اپریل ۱۹۹۶، عمران خان حزب مستقلی را به نام تحریک انصاف ثبت کرد. ورود عمران خان به سیاست از دروازه "آی. اس. آی." بر کارنامه سیاسی او سایه انداخته است و تا امروز ره‌ایش نمی‌کند. عمران خان در این مدت، برای اهداف سیاسی، روابط و رفتارهای اجتماعی‌اش را نیز تغییر داده است. او که در آغاز شهرتش دوست داشت کنار دختران شیک غربی ظاهر شود و زن انگلیسی بگیرد، به‌تدریج کنار بروتی‌های "آی. اس.

آی."، از جمله جنرال "حمیدگل" ظاهر شد، زن تازه از پاکستان گرفت و با ملاحی تندرو اتحاد کرد. ازدواج‌های عمران خان آئینه سفر سیاسی او است. او در سال ۲۰۱۳ اولین رقابت جدی انتخاباتی‌اش را برای رسیدن به کرسی صدراعظمی تجربه کرد، اما میدان را به حزب مسلم لیگ نواز شریف باخت. در سال ۲۰۱۵، کمتر از دو سال پس از آن شکست و در آستانه رقابت‌های انتخاباتی بعدی با خیرنگار مشهور، "ریحام نیر خان"، ازدواج کرد که احتمالاً حکایت از توسل عمران خان به نقش رسانه‌ها در کار سیاسی‌اش داشته است. آن ازدواج حدود ده ماه دوام کرد. تا آن وقت شهرت عمران خان چون سیاستمدار پوپولیست و نزدیک به محافظه‌کاران تثبیت شده بود. اردو و استخبارات پاکستان که درگیر جنگ با طالبان داخلی و تقویت طالبان افغان بودند، همکاری با سیاستمدار مشهوری چون عمران خان را که آموخته بود چگونه بی‌آن‌که خود تندرو شود بازی با ابزار دین، عنعنات و سنت‌های مذهبی را یاد بگیرد، غنیمت می‌شمرد. عمران خان همزمان با تقویت روابطش با محافظه‌کاران و جلب حمایت دولت پنهان پاکستان، به یک خانم صوفی (بشرا بی‌بی) نزدیک شد که خلاف دو همسر سابقش حجاب کامل می‌پوشد و جز چشمان، همه بدنش را می‌پوشاند. عمران خان و بشرا بی‌بی از سال ۲۰۱۵ در تماس بوده‌اند و در سال ۲۰۱۸، سال پیروزی عمران خان در انتخابات، باهم ازدواج کرده‌اند. در فاصله دو دهه، عمران خان پله‌های قدرت را به حمایت و رهنمائی دوستان استخباراتی‌اش پیمود و از یک قهرمان ورزشی لیبرال و علاقه‌مند به فعالیت‌های بشردوستانه به کسی بدل شد که همسرش حجاب طالبانی می‌پوشد و سیاست‌های ضد بشری طالبان، از جمله منع حضور اجتماعی زنان و بستن مکاتب دخترانه را توجیه می‌کند. در سال ۲۰۲۱، وقتی طالبان به کابل برگشتند، عمران خان که صدراعظم پاکستان بود، گفت که ملت افغان زنجیر غلامی را شکسته‌اند و در همان زمان اظهار داشت که ممانعت دختران از مکتب بخشی از فرهنگ پشتون‌هاست، نه ستم طالبان. این اظهارات او اعتراضات شدید افغان‌ها را برانگیخت و در پاکستان نیز در برابر این سخن او بسیار اعتراض شد.

با برگشت طالبان به قدرت، ستاره عمران خان نیز در آسمان دولت پنهان پاکستان، آنچه میان مردم آن کشور به استیلاشمنت مشهور است، افول کرد. رهبران پاکستان متوجه شدند که عمران خان و تعدادی از نظامی‌ها و جنرالان نزدیک به او بیش از حد در نقشی که برای‌شان داده شده بود، غرق شده‌اند. از این رو او را از قدرت کنار زدند و به دوسیه‌های گوناگون مالی و سیاسی مشغول کردند. به نظر می‌رسید عمران خان مأموریتش را برای گره زدن عناصر مختلف هویت پاکستان به هدف بسیج نیرو در جنگ افغانستان انجام داده بود و باید کنار می‌رفت تا تیم دیگری برای مدیریت مرحله تازه که در آن طالبان داخلی در حال قدرت‌گیری بودند، وارد میدان می‌شد.

عمران خان در نزدیک به سه دهه فعالیت سیاسی غیر از آجندای اردوی پاکستان، برنامه شخصی نیز داشته است و زمانی که در ماه اپریل ۲۰۲۲ به اجبار از قدرت دورش انداختند، مثل زمانی که جنرال حمیدگل در سال ۱۹۹۴ او را چون نوآموز زیر بال گرفته بود، آرام و کم‌ادعا نبود. او رهبر حزبی شده بود که در بخش‌های مختلف کشور، به‌ویژه در پنجاب و خیبرپختون‌خوا حامیان میلیونی داشت و حاضر نبود از بلندپروازی‌های شخصی‌اش دست بکشد. اکنون که یک سال و چهار ماه از مغضوب شدن عمران خان می‌گذرد، هنوز او از پای ننشسته است و دعوای سهم در دسترخوان سیاسی پاکستان را با تمام نیرو تعقیب می‌کند. او به گره بزرگی در سیاست پاکستان بدل شده، اما دوستان سابق و رقیبان کنونی او با اعتمادبه‌نفس مالکانه با این گره برخورد می‌کنند. امسال روشن خواهد شد که به‌راستی آنان بر اوضاع حاکم‌اند و عمران خان و حزبش را همان‌گونه که برکشیده بودند، از صحنه حذف خواهند کرد یا خیر.